

WILDER

iel

WILDER

HELKEN

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K39233

P I L P A D j a P A L G I D .

Gustav - Adolffi P IV klassi häälekandja

Peatoimetajad:
H. M ä n n i k
V. T o h v e r

Ilmub kord kuus

Väljaandja:
Allan V a r e p

Nr.1

OKTOOBER 1937.

Nr.1

S i s u

Toimetuselt

H. Jürman - Kuressaarest Orissaare

S.O.S. - Suvekajasid 1937.

Q. - Eelajalooline Saaremaa

Homo Neanderthalensis - Mõned geoloogilised juhtumused
Saaremaa matkal

H. Männik - Saaremaa matka botaanikast

Spordinurk

Malenurk

Kroonika

Kirevnurk

Toimetusest.

Ühes "Pilbastega" läksid ka "Pilpad"! Ent tundub, et seesugusele klassile, nagu seda on P IV tingimata oma ajakirja vaja läheb.

Arvestades klassi huviga oma ajakirja vastu oleme julgenud asuda "PILBASTE ja PALKIDE" väljaandmisele.

Tahame lühi-töökeste - "pilbaste" - kõrval avaldada ka pikemaid ja põhjalikumaid artikleid - "palke".

Uus ajakiri oleks ka häälekandjaks klassi erihuvidega ringidele ning loodusteaduslike ja ajalooliste artiklite kõrval leidub ruumi ka ilukirjandusele ja kriitikale. Oma spordi- ja malenurkki ei puudu.

PILBASTE ja PALKIDE toimetuse, annud välja esimese vihu, jääb lootma, et ajakiri ühiseil pingutusil selle ülesande suudab täita, mis talle pandud ning on meie kõikide oodatud külaline.

KURESSAAREST ORISSAARE.

H.Jürman.

"Jyrman! Jyyrman! Jyyyr-mannn!.." Nonoh, mis siis lahti on. Löön oma silmad lahti - ei, kus ma siis õieti olen. Ah, õigus, Kurepurgis ju. Vaatan ringi - suur tuba, terve rida asemeid seina veeres põhus taga nurgas "paradiis", uksel härra Orgussaar, osa poisse ka juba ylal ja mu kõrval Sosku yhes kogu oma au ja hiilgusega. Jajah! Ega ole midagi muud, kui ainult yles. Sangutame seda Vohvi ka natuke. Mis õigus temalgi kauem pöönutada. Siis yles, ase kokku, nägu ja käpad puhtaks ning riidesse. Vaatan ka kella. Tõesti palju. Kisub juba $\frac{1}{2}$ 5 ligi. Teeme aga ruttu, sest ega siin aastakaupa ole. Saame ka teed. Ruttu toome toidutagavarad lagedalle. Ega neid enam palju olegi. Sumadani nurgas on veel pisut. Ja sellest läheb ka osa hommikuseks kõhutäiteks. Istume ymber pika laua, mis on keset tuba. Ryypame teed ja mugime otsa, mida kellelgi on. Sööge aga kõhud kõvasti täis, sest ega enne Suurt Maad syya ei saa.

Kõhud täis, läheme päivakorras edasi. Järgmiseks punktiks oleks vist: Kolud kokku ja ortalisse (bussi). Korjame oma pimbud - pambud, sumadaniid - kohvriid kokku ning bussi poole. Mahutame kolud pinkide alla, palitud taha nurka hunnikusse ja ise istume pinkidelle. Nyüd võime siis juba seda jumalikku bensini ja muude lehkade kompotti ninna tõmmata. Ja sellesse jumalikku atmosfääri

peame kuni Tallinnani jääma.

Varsti oleme kõik bussis ja kell 4,55 paneb autojuht mootori tossama ning sõidame minema. Tänavad on täiesti tyhjad. Hyvasti senine Kurepurk.

Veereme ilusat teed mööda. Päikest on laialt ja tolmu ka. Enamik mehi on unised ja nii mõnedki tukuvad. Ma kardan, et mu kirjutus on ka unisevõitu ja tukuksin ka natukese. Kui see Jyri nyüd jällegi mu unerahu ei tule segama. Aga väga kahtlane, kas ta säält eest meie salongvaguni viitsib tulla. Toetan kukla palituvirna kaela ja sulen Ivand ja C^o eeskujul silmad. Aga katsu sa tukkuda, kui buss sõidab ikka yhest kynkast alla teisest yles ehk vastupidi. Ei aita miski. Peab ikka see kirjutus kogu oma lyhisuses jääma nii uniseks.

Veel natuke sõitu väljade ja kadakaste karjamaade vahel ning keerame ära metsa vahele sõitmaks Kaali poole. Pisut sõitu ja peatume. Siin kuski peaks see maailma ime asuma. Vaatame ringi ja lõpuks Sinirand "leiutabki" ta. Yles vallist ja siis alla. Jajah! Siin ta siis nyüd on sygaval augus. Vesi paistab sogasena, aga on peegelsile. Lutikas viskab kivi sisse, aga laske ta ometi olla rahus, nagu ta peab olema. Järve ymber kõrgeil kaldail ja ka madalamal kasvavad suured puud. Neist ka tingitud hämarus järve juures. Mõned katsuvad ka fotografeerida järve ja meid.

Vaadeldes järve meenub vana muinasjutt, kus katoliku preester kutsub jumalavallatut mõisnikku lihavõtte öösiselle jumalateenistusele. Aga kui mõisnik vaid naerab, tõstab preester needmiseks käe ja järgmisel hommikul mus-

tendab senise uhke mõisa lossi asemel sygav põhjatu veega täidet auk. Ning nyüd me olemegi selle augu veerel. Aga tänapäiva teadus on kindlaks teinud, et see Kaali järv on tekkinud, kas mõne hiigelmeteoriidi kukkumise läbi või maa-aluste gaaside purske mõjul. Sellest pärit ka need järsud kaldad, kus võime näha ylespaisatud maakihte. Umbes kymne-minutilise peatuse järele jällegi bussi ning veereme edasi. Aiga on kyllaldaselt ning otsustame minna vaatama Põide maalinna. Eemalt näeme ka Põide kirikut. Sellel paistab silma massiivne torn. Selles tornis kollitavat öösiti mingi vana raudryytli vaim. Aga ainult öösiti ning et praegu on päiv, siis peame tondijahist ilma jääma.

Sõidame ka natuke maad kylavaheteed ja saame ysna viisakasti läbi. Au Saaremaa teile, kus isegi karjatänavail on võimalik sõita limusiiniga.

Põide maalinn on natuke maad teest eemal ja peame natuke jalgsi ka kõmpima. Kell 7,00 oleme kohal. Nyüd vallist yles ja siis alla. See maalinn annab palju võimsama mulje kui Muhu oma. Eks ta ole ju ka palju paremini säilinud. Vallid on palju kõrgemad ja on kaetud yleni rohuga, roheline sametvaibaga. Kes teab, kes siin sametvaiba all puhkavad oma viimast und. Oleks nyüd see armas sõber ja häategija Tohver siin. Kyll tema juba midagi pajataks sellest. Aga nyüd jätame hyvasti maalinna ja tagasi ortalisse. Veel viis versta veerand tunniga ja oleme Orissaares. Nyüd on meil ring ymber Saaremaa tehtud. Tolle ringi pikkus on umbes 340 km. Aiga on selleks kulunud täpselt 3 päiva. Eks ta ole kyll üks kilomeetrite neelmine, aga mida sa hing teed, kui kõik vaatamisväärsused on laiali pillatud.

SUVEKAJASID 1937.

"S.O.S".

Niisiis, lõpuks ometigi olen nii kaugel, et sam-
mun vastu, kohver käeotsas oma suvele. Suvele -- hoolima-
ta sellest, et on juba ligi kuu möödunud minu suvepuhku-
sest. Kuid see, ei see pole olnud õige suvi, suvi algab
alles nyüd.

Olen praktikant kultuurtehniliste tööde juures.
Lõpuks ometi, pärast mitmeid ärasõidu-päevade edasilyk-
kamist olen nii kaugel, et istun omnibuses ja sõidan
Balti jaama poole, et säält rongiga edasi kihutada ikka
ligemale tänavusuvisse teenistuskohale.

Oma sugulase, kes on Põllutööministeeriumis vas-
tava osakonna juhataja, soovitusel sain selle koha. Ma
pidin välja sõitma 12. juunil, kuid säält tuli vahele hai-
gus ja olin sunnitud ärasõitu lykkama edasi. Ärasõit mää-
rati 18-kymnendale, kuid siis sõitis kultuurtehnika, kel-
le juures pidin teenima, kylalisena Lätti, kylla oma säält-
setele kolleegidele. Et ma teise kultuurtehnika juure min-
na ei tahtnud, siis jäi ärasõit 26. juunile.

26. juuni. Olen oma kohvriga juba Põllutööminis-
teeriumi kojas, sest nii oli räägitud. Sugulane, kelle
kaudu koha sain kutsub mind sisse. Tutvustab kultuurteh-
nika Pöder. Esimese mulje järgi oli mees kena, kelleks
ta ka pärast osutus. Välimuse järgi 45 aastane. (Pärast
kuulsin olevat 56 aastane!). Istume suure büroolaua äär-
de. Ja asi on nii ja naa, ärasõitu lykati edasi veel kolm

9
päeva.- 27. sõidan Nõmme Väiksest kell neli päeval Vääna. Ta annab mulle ka aadressi, mille kaudu minna kohale. "Joa kyla, Matsu talu kysida Rondiku poest". Selle sedeliga annab ta mulle ka pika suulise juhatuse. Lisab ka yldiseid nõuandeid: kaasa võtta pastlad, vanad kõvad riided jne. Palka lubab mulle, kui vilumatule 1,50 päevas.

Nyyd siis istun rongis, mis pikkamisi tossutab kõverat teed mööda läbi metsade Vääna poole. Vagun on piisike putka, täis tolmu ja silguhaisu, mis tuleb yhe vesti väel oleva maamehe silgupyttist. Kuid mind see ei häiri. Tegelen vaid oma mõtetega. Silma ees seisavad illusioonid kuhjivatest rahasummadest, kergest tööst ja lõbusast elust. Vähemalt nii maalis mulle pildi mu teenistusest mu sugulane - nimetame teda hr. T. Kuigi kaua see kahekymne kilomeetriline reis ei kesta, olgugi et sõidan maailma aeglasema rongiga - Eesti Vabariigi kitsarööpalisega. Astun rongilt maha. Jaam on paremat kätt, kuna vasakut kätt paisatab maantee ja kollane maja poega. Arvatavasti on see see Rondiku pood. Ongi. Astun sisse. Kysin teed ja lisan, et olen praktikant kultuurtehnika Põder'i juures. See mees olevat siin kandis ta oma jutu järele kaunis tuntud. Parajas- ti juhtub kaupluses olema naine, kellel ka Joa kyla poole asja. Antakse see mulle teejuhiks ehk õigemini saadetakse mind yhes sellega. Läheme. Jaamast Joa kyla on seitse kilomeetrit. Läbida tuleb tüüpilist Põhja-Eesti suvist kõrbenud igavat loopealset. Lage, lage, ainult kiduraid põõsaid. Lõpuks ometi hakkavad alamal orus paistma rohetavad aasad, lopsakad aiad ja sumbkylad. Kaugemal sinetab tykike metsagi. Läbi selle lopsakuse voolab kitsas jõgi - nimetatud Keila alevi järgi. See kõik ongi Joa kyla - Keila

Joast paar kilomeetrit eemal. Lahke teejuht näitab mulle kätte ka Matsu talu, siis lahkeb ta. Matsu on jõeäärne talu. Astun õue, keti otsas liputab saba noor koer, keset õue palgivirn ja niidumasin. Õue ymbritsevad ruudukujuliselt hooned. Elumaja taga on veel aed. Yldmulje talust kehv. Astun elumaja poole. Vastu tuleb punapõseline naisterahvas. Teatan ja tutvustan. Läheneb ka kii-rel kõnnakul keegi noormees - tutvustab - Bobkovski. Arvasin olevat perepoja, kuid eksisin rängasti, oli hoopis kultuurtehnika abiline, kellega koos töötasin suve otsa. Mind kutsutakse tuppa. Tuba on must, korratu. Palun omale kätte näidata magamiskoha. Kultuurtehnika teate järgi peab see kuskil lakas olema. Nii ongi. Noormees juhatab mind ilusa vainupoolse aida peale, mis mulle juba algusest võrratut hääd muljet avaldab. Kuski mujal polnud meil enam minu arvates nii hääd magamiskohta.

Valin omale magamiskoha ja lähme ujuma. Jõgi on ropane, tuleb keset jõge sõuda ja siis vette hypata. Tagasi tulen karastunult. Lähnen istun lakaluugile, lastes jalgadel alla rippuda ja hakkan kirjutama kirju. Meel on rõõmus ja kirjad tulevad optimistliku sisuga. Õhtu on ilus. Päike hakkab juba vajuma, pyhapäevane vaikus valdab kyla, minu jalge ees mängib kutsikas, laulavad linnud, lendleb üksikuid ööliblikaid, yhesõnaga; ilus romantiline õhtu. Olen väsinud, viskun heintele pikali ja andun unistusile oma tulevikust. Nagu tukastun veidi, ja kui ärkan, on õues mehed kes end tutvustavad minu kolleegidena. Yks neist on noormees, 18 aastane teine umb. 40 aastane. Varsti tuleb ka kultuurtehnika ise oma põriseva "Iloga"

11

Istume kambris ja jutleme. Kultuurtehnika jutustab oma muljeid Lätist. Kutsutakse sööma. Laual on piim, pekk, heeringad, kartulid ja leib. Sööme, mittejust isuta ja lähme magama. Kultuurtehnika ja ta abi magavad sees, kuna meie töölistega kobime lakka.

Suviöö täis udu unistusi ja sääski.

II.

Nagu harjunud pole selle varase ylestõusuga. Aga pole parata, oleme ju tööl. Pesen silmad. Tuubin kõhu ilma isuta, ainult teiste nõuande peale täis, sest päev otsa peab söömata olema. Asume siis teele. Mina lähen Bobkovskiga eraldi. See noormees mulle millegipärast meeldis algusest peale. Noh hääkene kyll, mina kannan aparaadi (nivelliiri) jalga, Bobkovskil on õlal latt ja käe otsas aparaadi kast. Käime ja käime mööda pehmeid heinamaid kuni saame nii ligidale Keila Joale, et kuulen selle kohinat. Kuid juga ise jäi mulle nägemata, samuti hiljem ka Järgla juga, hoolimata, et nende jugade külje all töötasime.

Algas paistab mulle kergena; muud kui käi latiga põlluveeri mööda, hoia nurkadel mõõtelatt pysti, teine mees vaatab läbi aparaadi kauguse ja asi vask. Kuid õhtuks, kui olen maha vantsinud oma kolmkymmend kilomeetrit alles tunnen väsimust! Kuid teen vapra näo ja Bobkovski kysimusele kas olen ka väsinud, vastan naeratusega, mis peab tähendama, et see ka minusugusele mehele mõni asi. Õhtulauas kysib ka kultuurtehnika kuidas mulle töö meeldib. Vastan et hästi.

Nii töötan veel kolm päeva, siis on selles rajoonis töö läbi ja liigume edasi. Vahepeal olin aga nii rumal, et juuni päikese all päevad läbi olin väljas pool-

paljalt. Tagajärg peaks kõigile teada olema ja kes ei tea, proovigu ise! Minul veel pastlaid ei ole, on pool-tankid.

Nyyd kogen omal nahal kui valusasti kultuurtehnikul õigus oli, kui ta ytles, et pastlad on ainukesed õiged jalanõud selle töö juures. Töötan eneses niipea, kui linna saan kohe pastlad muretseda. Saabastega on nimelt võimatult raske käia ja kui vette satun - seda juhtub ikka ja peabki nii olema kultuurtehnika juures - lirtsus vesi veel mitu tundi saapas. See aga paneb jalad hauduma.

Lõbusaim koht minu töös oli söögilaud. Ja kui ma meestega juba nagu kodunenud olin, siis meestel enamalt jaolt ikka minu tõttu oli naermist, kuid nyydki räägivad mehed lauas tihti jutte, mis hoolimata oma pikantsusest siiski naerma ajavad. Nii näiteks seletab vanem tööline Valdre kord kuidas tema (seda räägib ta söögi ajal, siis kui laual on tema maiusroog - kama), Valdre, leidnud koe-raraipe, mis nii mäda olnud, et jalaga vajutamisel olivat kollast sousti kylgedest välja jooksnud (?!). Seda lugu kirjeldab ta peensustes. Arusaadavalt ajab see teistel söögiisu ära ja Valdre sööb kama, nii et vats ägiseb. Selliseid lugusid on tihti, kuid arutatakse ka tõsisemaid kysimusi. Yks harilikumaid teemasid on taime-toidu kysimus kuid tehakse ka muidu nalja. Kultuurtehnika räägib tihti oma kogemusist talumeestega.

Nii näiteks räägib ta korra, et keegi talumees tõendanud talle, et vikerkaar "kisub". Tema ytelnud, et ei "kisu" ta midagi. Talumees seletanud siis nii: "Vaata, üks vikerkaare ots on alati vees, teine pilvedes. Seda

43
mööda läheb vesi pilvedesse. Korra aga sattus vikerkaar-
re ots mitte järve, vaid järve kaldale. "Kiskus" säält
kõik noored männid juurtega yles." Selle seletuse too-
nud ta argumendina et vikerkaar "kisub".

EELAJALOOLINE SAAREMAA.

Q.

Saaremaa, mis looduslikult - pinnavormide ja tai-
mekasvu lopsakuse suhtes - harilikule matkajale õige vä-
he suudab pakkuda, on seda huvitavam ajaloolasele. Sest
vaevalt mujal Eestis leidub nii suurel arvul muistse aja
linnamägesid, maalinnu jne. Ka on leiud Saaremaal yldse
rohked. Neist nagu võiksime lugeda kogu Eesti ajaloo, mi-
da täiendavad pärastised ordulossid - kindlustused. Nen-
de ja teiste vaatamisväärsuste pärast ongi mul eritika-
hu, et olin sunnitud Saaremaa ekskursioonist maha jääma.
Hoolimata sellest pyyan siin anda lyhikese kokkuvõtte
Saaremaa eelajaloolisest ajast.

Kui praegune Saaremaa majanduslikult kiratseb,
siis ei tule arvata, et see alati oleks nii olnud. Prae-
gu, kus põllumajandus Eesti majanduselus esikohal, ei
saa Saaremaa oma viletsa põllumaaga Mandri-Eestile järe-
le, kuid aegadel kus peaelatusalaks oli mõni muu ala,
näit. merendus, on Saaremaa vägagi õitseval järjel olnud.

Saarlased, kui inimesed kes igapäev merega kokku puutusid, olid arusaadavalt sydid merimehed. Nii röövimise kui kaubavedamise teel saigi Saaremaa oma suure jõukuse. See kestis nii, kuni laevandus enam küllaldast tulu ei pakkunud, kui mererööv võimatuks muutus arvukate kaitselaevade tõttu, mis olid suurteil laevayhingutel, nagu "Hansa" jt. Siis algas Saaremaa vaesestumine.

Saaremaast oli varasel kiviajal veest väljas ainult praegune Keskkõrgustik ja osa Sõrvest. Saaremaa on praeguse suuruseni veest kerkinud ja kerkib veelgi, nii et ta pind aast-aastalt suureneb.

Esimesed leiud Saaremaalt on umbes aastast 2500 e.k. Need on algelised luu- ja kiviriistad. Enamuses asuvad leiukohad praeguse Suurlahe ymbruskonnas. Kuid veidi hilisemast ajast leitakse juba ilusaid tahutud talvu ja kirveid. Teine suurem leiukoht on praeguse Saaremaa looderannik. Kiviajal oli Saaremaa igatahes tihedaima asustusega maa praegusest Eestist. Sellest ajast on Saaremaal säilinud ka väga palju kalme, kust leiud peamiselt ongi. Kalm oli neljast paasplaadist kast (üks on nydseks ajaks hävinenud), millele veel viies, kõige suurem peale pandi nagu kaaneks. Nyd laoti yle kalme kivivare ja kalm oligi valmis. Selliseid kalme (nn. varekalmed) leidub ka mujal Eestis rohkesti.

Rahvaarvu kasvamine jätkus ka veel pronksiajal. Pronksiaja leide on Eestis suhteliselt Lääne-Euroopaga yldse väga vähe, sest meil puudusid selleks (pronksi sulatamiseks) vajalikud metallid (vask, tina). Veidi rohkem leide on siiski Saaremaal, sest saarlased kui vaprad merimehed said valmis riistu kaubeldes välis-

maadega. Rauaaja tulek tähendab Saaremaale langust. Peatulualaks on nyüd põllundus. Põllupind kehv - seega ka elanikud kehvad. Elanike arv väheneb kiiresti, see paistab kui võrrelda vanema rauaaja leidude levikut kiviaja leidude levikuga.

Kuid keskmise rauaaja keskpaigast hakkab jällegi asustus tihenema ja rahvas muutub rikkamaks, sest juuba toidab arenev merendus.

Tõusvast rikkusest annab tunnistust suur hulk toredaid riistu. On leitud palju mõõku, odaotsi, ehteid, mille hulgas palju hõbedat. Tihti oli veel graveeritud hõbedasse mitmesuguseid kirju. Võib öelda, et järgneval ajajärgul nn. nooremal rauaajal (800 - 1200 p.k.) on Saaremaa Eesti suurim ja tugevaim maakond. Kultuurilisest tugevusest annavad tunnistust selle aja toredad leiud, ettevõtlikusest ja sõjalisest tugevusest kõnelevad ajaloolised teated: saarlasti tuntakse üle Eesti, Tallinna ja Tartumaal, neid tuntakse Rootsis ja Taanis ja isegi Itaalias on säilinud mõned yrikud, kus neid nimetatakse. Nii liikuv polnud ükski teine eesti suguharu.

Noorema rauaaja leiud iseenesest on toredusasjad, mitte yksi meil, vaid kogu Põhja-Euroopas. Nad ei ole kyll kõik mitte otsese Saaremaa päritoluga, näiteks on mõned esemed pärit Ojamaalt. Kuid sellest ei tule teha veel vale järeldust, nagu oleks Saarlased ise võimetud midagi looma. Ei, see vaid näitab nende ettevõtlikust ja julgust kaubitsemisel. Samuti on ka kyllalt toredaid asju, mis saarlaste oma töö. Neid asju oli kõigil õpilasil möödunud aastal soodus juhus näha muinsusnäitusel.

MÕNED GEOLOOGILISED JUHTUMISED SAAREMAA MATKAL.

Homo neanderthalensis.

Tahan kirjutada Viita talu seiklustest ja mõnest muust asjast. Kihelkonda jõudsime 3.VI 1937. õhtupoolikul. Kihelkonnas hr. Orgussaar'e lahke loaga läksime meie neli poissi: Ivand, Taft, J.Vilbaste ja mina, otsima Rootsikyla Viita talu paemurdu. Kihelkonnast välja viis meile ainult üks sobiv tee, nimelt Kihelkonna-Lymmada vaheline tee ja meie andmeil Rootsikyla kaugus Kihelkonnast oli 2 km. Algasime otsimist innuga olgugi, et meil ei olnud suurt aimu Rootsikyla - veelvähem Viita talu asukohast. Tuli vastu teelahe. Yks soovitas minna ühele, teine teisele poole. Lõpuks läksime suuremat teed mööda. Et uisapäisa minekul mingit tagajärge ei olnud, otsustasime kuhugi tallu sisse astuda teed kysima. Läksime kõige ligemasse tallu ja Taft, kui kõige julgem meist, astus sisse. Talust kuulsime, et oleme juba ammu Rootsikylas olgugi, et me palju üle 1 km ei olnud käinud. Tee juhatati meile lahkesti kätte ja nii asusime tagasitulekule. Kell oli umbes 21,00 ja hämarus hakkas maad võtma. Viita tallu sisse astudes, ei leidnud me kedagi ja et hilise aja tõttu kysima ei tahtnud minna, siis ei jäänud muud üle, kui alata otsimist omal käel. Seekord oli meil juhtnööriks vihje kuskil raamatus, et Viita talu paemurd asuvat mere ääres. Sellepärast hakkasime ryhki-ma mere poole. Kuna yhtegi korralikku teed sinna ei vii-

nud, pidime minema kõige otsemat teed põldude ääri mööda. Tee viis yle kastest libedate kiviaedade ja läbi märja põlluveere rohu, mille tagajärjeks oli mitu libisemist ja jalgade märjakssaamine. Korraga juhtis üks meist tähelepanu kivikuhjale lähema kiviaia taga. Jah, seal oligi see paemurd. Ta ei olnud kuigi suur; umbes 10 m², mis oli kaetud enamasti õhukäes seisemisest hallikaks tõmbunud dolomiidiga. Kõigil oli alul õnne leides paemurru äärelt suurepäraseid kivistusi. Nähtavasti oli keegi kuldaväärt inime kõik parimad eksemplarid välja korjanud ja paemurru äärele pannud. Asusime siis üksikasjalisemale otsingule paemurrus ja leidsime hulga huvitavaid vorme kivistustest. Kui oli käes kyllaldane saak kivistusi asusime tagasitulekule. Ringi vaadates nägime Kihelkonna koolimaja, oma öökorterit, umbes 500 - 600 m kaugusel yle lageda heinamaa ja meenutades siiatulekut yle libedate kiviaedade, otustasime minna otse yle heinamaa. Nii hakkasime võitlema märja rohu ja pealetikkuva kylmusega. Koolimajja jõudes leidsime jälle yhe halva yllatuse ootavat. Nimelt olid koolimajal kõik ukseid kinni ja meie kloppimistele ei vastanud keegi. Kui kõiki pääseteid katsutud ei jäänud muud yle, kui kloppida aknale. Pärast mitmekordseid kloppimisi avati uks ja saadi asuda magamisele.

Tahaksin veel kirjutada selgituseks vaidlusele Kuressaare muuseumis, mis põhjustas arusaamatusi. Muuseumi juht seletas, et seal olla kivistunud inimese luu, mis olevat leitud Kaali järvest ja mida olevat ainult kahes kohas. Yks Londonis ja teine sealsamas kuulsas Kureburgi muuseumis. Milline reklaam Eestile ja veel enam Kureburgile! Kahjuks ma pean selle ilusa ja nii tulusa väite ymberlykkama.

Nimelt kurjad keeled teavad rääkida, et kuskil Prantsusmaal ja Poolamaal olla leitud kivistunud inimeste luid. Siis kuulus Rhodeesia Homo Rhodensis olla kah kivistunud ja veel palju palju muud. Kes nyüd yle kahe mõistab lugeda, suurendab kivistunud inimese kontide arvu tunduvalt.

Ega ma vastu ei vaidle, et see inimese oma ei ole. Võib ju arvata, et üks seesinatseist Eesti rahva liikmeist, kes lihtsalt kuskil rahvaloenduses ei ole mainitud, silmitses parajal hetkel taevast ja meteori langemist, mis andis tema kolbale tunduva vopsu, kõrvetas selle lihtsureliku ära, segas äsja tekkinud lubja sisse ja ongi käes lihtsalt parimad võimalused kivistumiseks. Ja siis keegi inimene segas end vahele nendesse looduse asjadesse ja tõi selle auväärse inimese jäänuse Kureburgi muuseumi näljastele pilkudele vaatamiseks.

Ja ega lugu pole parem selle selgroo tykiga. Sest seesama selgroo tykk arvas heaks pisut aega, umbes 500.000.000 aastat, tagasi olla veel meriliilia Crotalocrinus nугosuse lyli. Aga ega tea? Keegi tark inimene võib selle sama lylikese mõne auväärse vähi selgrooks või kinglooma sapipõieks tunnistada.

SAAREMAA MATKA BOTAANIKAST.

H.Männik.

Enne ekskursiooni, mis leidis aset 2.-5. juunil 1937. oli nende ridade kirjutajal kavatsus anda nähtud ja tundma õpitud botaaniliselt huvitavate paikade kirjelduse varal teatav läbilõik kogu Saaremaa taimestikust. Kuid nagu juba varsti selgus, hakkas ekskursiooni üle valitsema ajapuuduse-tont, mis alati esile ilmub lühikeseajalistel, kuid pika maršruudiga ekskursioonide puhul.

Ja kui nüüd ma oleksin soovinud anda ülevaadet Saaremaa taimestikust, oleksin pidanud kirjutama rohkem just sellest, mida me pole näinud. Siin püüan aga kirjeldada objekte, mida me tõesti nägime. Nii tekib küll ka teatav läbilõik Saaremaa taimestikust, mis aga väga pealiskaudne, raskeid probleeme kergesti - võttev. Selle eest palun mind siinkohal vabandada. Teisest küljest aga loodan, et kirjeldus, mis ei tungi üksikasjusse võib olla täiesti arusaadav igale, ka neile, kes taimi ei tunne.

Väga mitmesugustel põhjustel, mille valgustamine pole selle kirjutuse ülesanne, on Saaremaa taimestik väga erinev Mandri - Eesti omast.^{x)}

Nendest erinevustest on otsekohe silmatorkav mitmete taimeühingute esinemine, mis Mandri-Eestis puuduvad või haruldased.

^{x)} Vt. K.Eichvald: Saaremaa taimestik. Koguteos "Eesti" IV köide.

Palju on lauldud, palju on kirjutatud, küll ilukirjanduses, küll teaduslikus Saaremaa kadakatest, õigmini - Saaremaa kadak. - loopealseist. Sellepärast pole siingi ülearune neid puudutada.

Esimese tutvuse selle taimeühinguga tegime Muhu saarel, esimese ekskursiooni-päeva õhtul. Laialdasel, avaral, tasasel alal, mille aluspõhjaks siluuri paas ja mille pinnaseks üliõhuke kiviklibu, kasvas suurel hulgal kadakaid, kadakaid ja ainult kadakaid. Paiguti näisid üksikud puhmad toredate, kuigi miniatuursete gooti stiilis ehitustena, mille loonud fantaasiarikkaarhidekti mõte. Teisal kasvas suuri kogumikke ilma igasuguse korra ja plaanita, sirutades oma oksti igas mõeldavas sihis. Veel sagedamini esines aga ümmargusi põõsaid, nagu oleks neid kärpinud osava aedniku käsi. Tegelikult on nendeks aednikeks olnud lambad, kes koguni päris hea meelega söövad noori kadaka võrseid, seda enam, et rohttaimestik õige kidur, vaevaline.

Vastkirjeldatud loopealseid leidub Saaremaal peagu igal sammul. Seega on osalt õigustatud laul: "Siin Saaremaal ei kasva muud, kui kadakad ja männipuud".

Peale Saare- ja Hiiumaa ning Läänemaa rannikuäärse piirkonna peagu ei leidugi mujal Eestis kadak loopealseid, siiski aga eranditega. Näit. esineb Suhkrumäe loopealsel kadakaid, mis aga väga väikesed. Nii jääb kadapik - loopealne ikkagi Saaremaa karakter-taimeühinguks. Ja selle gipärast on kadakas üks harilikemaid põõsaid ja loopealne pole Põhja-Eestis haruldane.

(Järgneb)

Meie klassi sport.

E.Kleis.

On möödunud välishooaeg, mille tähtsamaks sündmuseks olid T.K.S.Ü. esivõistlused kergejõustikus, millest võttis ka osa neli meie klassi õpilast, kes kõik vastavalt oma eeltreeningule saavutasid rahuldavaid tulemusi. Oli ka mõningaid ebaõnnestumisi, mis tingitud väheseist võistluskogemusest kuid ka võistluspälavikust, mis eriti ilmnes jookside eel. Kuid loodame, et asi kevadeks paraneb ning siis karikavõistlustel juba poole meeskonnast võib meie klass anda.

Kuid nüüd käsipallist, mille vastu huvi laialdasem sest selle tegevusajaks on ju kolmveerand kooliajast. Meie klassis on eriti arenenud korvpall, mida kujukalt näitab see, et võitsime ilma erilise pingutuseta R. A. 32 : 2 (!), mis juba tähelepanuväärt saavutis. Ka loodame P B klassis olla üks finalistidest. Meie mängu soodustab ka meeskonna liikmete pikk kasv, mille keskmine on ligi 180! T.K.S.Ü. võistlusiks, mis algavad paari nädala pärast, loodame igatahes olla löögivalmis.

P. IV kl. maleringi koosolek.

Kesknädalal, 6. oktoobril pidas klassi malering oma esimese koosoleku, kus valiti ringi esimeheks J. N u u t, abiesimeheks O. T i b a r ja sekretäriks H. I v a n d.

Maleuudiseid IV p. klassis.

J.N.

Igal teisipäeval, kolmapäeval ja reedel pärast tunde võib näha IV p. klassi ruumis malemängu. Nimelt on käsil kahes erigrupis käiv turniir. Olgugi, et laudu on harilikult paar, harva ka kolm, mängitakse suure tõsidusega. Mõne huvitava ja tasavägise partii mängijate ümber koguneb viis, kuus poissi ja need jälgivad tähelepanelikult, võib olla isegi liiga erksalt mängu käiku. Liiga tähelepanelikult seepärast, et väljendavad oma arvamusi suu ja isegi käte abil. Korraldajail tuleb tihti vahele astuda.

Üldiselt edeneb turniir hästi. Mõne nädalaga on mängitud juba 38 mängu.

Nagu ütlesin, mängitakse kahes grupis. Igas neist mängib 7 võistlejat. Kolm esimest, kokku kuus pääsevad

lõppvõistlusele. See tuleb kaheringiline, ning selle võitja võib välja kutsuda möödunud aasta meistri.

Esimese kuue hulka pretendeerivad esimesest grupist Ivand (+ 4 - 1), Jaanusson (+ $3\frac{1}{2}$ - 1), Tibar (+3 -3) ja Jürman (+ $1\frac{1}{2}$ - 3). Jürman aga ei tule enam arvesse, kuna ta Tibarit enam ei saa punktide arvult ületada. Muutus võib ainult siis toimuda, kui keegi kolmest esimesest millegi pärast loobub edasi mängimast.

Teises grupis on kolm esimest ka selgumas. Esimene on ülekaalukalt juba turniiri eelvõistluse lõpetanud, s.o. Petrov (+6 - 0)! Teiseks paremusjärjekorras on Lillak ja Ormiste, kumbki + $3\frac{1}{2}$ - 1 p. Lootusi pääseda esimese kolme hulka on veel Kõivul, kes aga alles siis saab selle lootuse, kui ta mõlemad mängida jäänud partiid võidab. See on aga vähe tõenäoline, sest et vaevalt Lillak Kõivule kaotab.

Seega oleks meil esimese kuue nimed juba teada: Petrov, Ivand, Ormiste, Lillak, Jaanusson ja Tibar.

Mul pole kahjuks teada partii Ivand - Jaanussoni tagajärg, kuid nagu ma täna näha võisin, oli küll materiaalselt seis võrdne, aga Ivandi positsioon parem.

Nädal aega tagasi, s.t. 1.10.37. sooritasid Petrov ja möödunud aasta meister Nuut partii, väljaspool võistlust. Viimane kandis väga närvilist iseloomu, ja ka mängijad polnud vähem ärevil. Nuut saavutas esialgu edu, kuid andis selle jälle käest. Lõpuks suutis aga endine meister etturi lipuks viia ja Petrov alistus. Partii oli kogu aeg enam-vähem tasavägine ja samahästi oleks võinud ka vastupidine lõpptagajärg olla.

K r o o n i k a.

Stockholmist teatatakse, et Svalövis kaevu kaevamisel on leitud loomade luid, mis uurimisel osutusid metshobuste luudeks. Rootsi teadlaste arvates on luud olnud maas ligi 20.000 aastat.

Moskvast teatatakse, et Vrangelli saare lääne osas on leitud mammut. Mammut on täielikult alalhoidunud ja üle 6 m. pikk. Terve, hästi alalhoidunud mammuti leidmine on haruldus ja ta tuuakse külmanult Leningradi muuseumi.

Bataaviast teatatakse, et Hollandi teadlane on Jaaval leidnud "Jaava inimese" uue pealuu. Kui 1891 a. samalt leiti tükk pealuud 2 hambaga, oldi arvamisel, et on leitud otsitud lüli inimese ja ahvi vahel. Praegune leid lubavat aga täielikult restaupeerida selle kauges minevikus väljasurnud olevuse väliskuju. Leitud pealuu on poole vähem Gorilla omast, kuid ajud on tal olnud hästi arenenud.

Aneктоote kuulsusist.

S.O.S.

Kord ruttas helilooja Franz Abt hirmsa kiirusega mööda linna-tänavaid. Teda peatas ta sõber ja küsis: "Nonoh, kuhu siis nyüd nii ruttu?" Vastab Abt: "Kalkunit sööma!" Sõber, kes tundis Abti õnnistatud isu, avaldas lootust et seltskond väike on. Särab Abt: "Jah, oleme ainult kahekesi; kalkun ja mina."

- . -

Kord viibis Bernhard Shaw kylas kuski rikkas aadli perekonnas. Säl oli dineel ka keegi noor kehkenpyks kes alatasa kiitles oma esivanematega. Shaw vaatas teda tykk aega mõtlikult ja lausus lõpuks: "Teate Mr. X. Kui ma Teie kõnet kuulen, meenuvad mulle kogu aeg kartulid." Kehkenpyks on hämmastunud. "Kuidas nii?" kogeleb ta. "Jah vaadake", vastab Shaw, "ka neil on nende parem osa mullas."

Häbistatult lahkus kehkenpyks.

- . -

Kuulsal prantsuse kirjanikul Rousseaul oli sõber kes temaga äravahetamiseni sarnane. Kord tuli see sõber Voltaire, kes hoolimata sellest, et Rousseaud vihkas, teda siiski austas, juure. Sellele kiitles ta: "Teate muidu oleme Rousseauga täitsa yhtemoodi, ainult mina kaalun Rousseaut 3 naela vähem." "Nii nii," lausus Voltaire, "siis puudub Teil ainult Rousseau aju."

- . -

Kord viibis Verdi, kuulus ooperimeister, Londonis ooperietendusel. Etendus kukkus halvasti välja ja Verdi lasi lahti lõikava vile. Teatavasti aga Inglismaal oma pahameelt vilega avaldada ei tohi, ja nii olid varsti paar mundris meest Verdil kraes kinni. Kogeleb Verdi: "Aga minu härrad, ega mina pole selle tyki autor!"

- . -

Kaastöölistele.

Töid järgmise numbri jaoks palutakse toime-
tusele esitada hiljemalt 5-daks novembriks.

Tööde kohta ei saa jätta avaldamata soovi,
et need oleksid sisult tuumakad ja vormilt laitma-
tud.

On kavatsus parimaid töid auhinnata. Auhin-
dadeks kasutatakse talituskulude ülejääke ja anne-
tusi.

Tööde auhindamist toimetatakse tellijaskon-
na hindamisanndmete alusel.

Tööde hindamise alused ja kord avaldatakse
novembrikuu numbris.

Toimetus ja talitus.